การศึกษาอิทธิพลชาวจีนที่มีต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมในกรุงเทพมหานคร
The study of Chinese Influences on Architectural Style in Bangkok

แววิเชียร อภิชาติวรพันธุ์
ภาควิชาทฤษฎีและการออกแบบสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail : waeowaeo@hotmail.com

บทคัดย่อ

พัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร สามารถแบ่งได้ 4 ยุค ได้แก่ ยุคการวางรากฐานทางวัฒนธรรมจีน (พ.ศ. 2325 - 2457) เป็นยุคที่ชาวจีนสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมตามความเคยชินเมื่อครั้งอยู่ในประเทศจีน ยุคที่ 2 ยุคการปรับตัวสู่ความสมัยใหม่แบบตะวันตก (พ.ศ. 2457 - 2488) มีการผสมผสานรูปแบบศิลปะตะวันตกบ้าง แต่ยังคงการสื่อความหมายมงคลตามความเชื่อของชาวจีน ยุคที่ 3 เป็นยุคแห่งการควบคุมชาวจีน (พ.ศ. 2488 - 2518) รูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนจึงเปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบสถาปัตยกรรมทั่วไปที่มีในสังคมไทย และยุคที่ 4 ยุคเสรีภาพทางชาติพันธุ์ (พ.ศ. 2518 - ปัจจุบัน) เป็นยุคที่มีเสรีภาพในการออกแบบ สถาปัตยกรรมของชาวจีนจึงเน้นด้านประโยชน์ใช้สอย แต่ได้มีการนำองค์ประกอบสถาปัตยกรรมจีนประเพณีในอดีตบางส่วนกลับมาใช้ในการประดับอาคาร ดังนั้นการศึกษาพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของชาวจีนจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการการรวมกลุ่มของชาติพันธุ์จีนในกรุงเทพมหานครได้ไปพร้อม ๆ กัน

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรมไทย / สถาปัตยกรรมจีน / วัฒนธรรมจีน / รูปแบบสถาปัตยกรรม / พัฒนาการสถาปัตยกรรม

ABSTRACT

The development of Chinese architecture in Bangkok can be divided into 4 periods. The first period is called the Early Settlement period (1782 - 1914 AD) in which the creation of architecture deeply reflects the Chinese tradition. The second period is the Modern Western Adaptation (1914 - 1945 AD) while the auspicious Chinese designs were still preserved. The third period is the Control of Chinese Ethnic period (1945 - 1975 AD). In this period, the architecture had changed to conform with other contemporary architectural style in Bangkok at that time. The last period is the Liberalization (1975 AD - present). This period is about freedom of design and creativity. The Chinese architecture has shown in the modern contemporary design. In summary, the Study of Chinese architectural development can be show the traces of Chinese gathering in Bangkok.

Keywords : Thai Architecture / Chinese Architecture / Chinese Tradition / Architectural Style / Architectural Development

03-4-05-°“√»÷°…“ 27 6/24/09, 4:04 PM

บทนำ

สถาปัตยกรรมเปรียบเสมือนตัวแทนของวัฒนธรรมและความคิดของชนชาตินั้น ๆ สถาปัตยกรรมจึงเป็นเครื่องจดบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเอาไว้ได้อย่างเป็นรูปธรรม อันเป็นเรื่องราวที่ควรค่าแก่การศึกษา ซึ่งงานศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลจากฝรั่งชาติตะวันตก แต่สำหรับงานศึกษาพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับชาติตะวันออกโดยเฉพาะชาวจีนยังคงได้รับการศึกษาน้อย ทั้ง ๆ ที่ชาวจีนเป็นชนชาติที่มีความสนิทสนมใกล้ชิดกับชาวไทย เนื่องจากชนชาติทั้งสองมีพื้นฐานทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน อีกทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศซึ่งมีผลในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม อาหาร ภาษา รวมไปถึงงานสถาปัตยกรรม การศึกษาชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาพัฒนาการทางด้านรูปแบบงานสถาปัตยกรรมสาธารณะ ซึ่งเป็นผลิตผลจากการสร้างสรรค์ของชาวจีนที่พำนักอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ก่อตั้งกรุงเทพ ฯ เป็นราชธานี (พ.ศ. 2325) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2548) ทำให้เราสามารถพบเห็นสถาปัตยกรรมหลากหลายประเภทที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น 4 ประเภท ได้แก่ ศาลเจ้า สมาคม โรงเรียน และโรงพยาบาล ซึ่งอยู่ในความดูแลของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ที่มีภาษาพูดแบ่งได้เป็น 5 กลุ่มภาษา คือ จีนฮกเกี้ยน จีนแต้จิ๋ว จีนไหหลำ จีนกวางตุ้ง และจีนฮากกาหรือจีนแคะ ซึ่งเป็นวิธีเกณฑ์ที่ใช้แบ่งกลุ่มสำหรับชาวจีนในประเทศไทยที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมากที่สุด (สกินเนอร์, 2548, น. 36) โดยศึกษาร่วมกับการเชื่อมโยงปัจจัยที่เป็นมูลเหตุในการสร้างสถาปัตยกรรมเหล่านั้น เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงที่มาและรูปแบบของสถาปัตยกรรมของชาวจีนในแง่มุมที่แตกต่างไปจากเดิมและมีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น

1. วัตถุประสงค์

ในเบื้องต้นได้ทำการศึกษาเป็นลำดับ ดังนี้

1) ประวัติศาสตร์ของชาวจีนทั้ง 5 กลุ่มภาษา ที่ได้เข้ามาพำนักอยู่ในกรุงเทพมหานคร ทั้งการศึกษาสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและสถาปัตยกรรม โดยลำดับเหตุการณ์ตามการครองราชย์ของกษัตริย์แต่ละรัชกาล

2) ศึกษาลักษณะขององค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ลักษณะรูปแบบ การวางตำแหน่งอาคาร การใช้สอยอาคาร โครงสร้างและวัสดุ และส่วนประดับตกแต่งอาคาร

3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาในข้อ 1) ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร

4) ศึกษาเปรียบเทียบคติความเชื่อจีนที่มีในงานสถาปัตยกรรมของชาวจีนในช่วงเวลาที่ต่างกัน โดยทำการเก็บข้อมูลจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนามในงานสถาปัตยกรรมสาธารณะ 4 ประเภท ขององค์กรชาวจีนทั้ง 5 กลุ่มภาษา

2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาวจีนในประเทศไทยและเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมในประเทศไทย พบว่า กลุ่มชาวจีนแต้จิ๋วเป็นชาวจีนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่สมัยธนบุรี หรือสมัยราชวงศ์ชิงของจีนบนพื้นที่ท่าเตียน ในปัจจุบัน (สุภางค์ จันนทวานิช, 2549, น. 1) แต่ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงสถาปนาขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และตั้งราชธานีแห่งใหม่ในบริเวณดังกล่าว จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชาเศรษฐีที่มีหน้าที่ดูแลการค้าระหว่างไทยกับจีนและประเทศอื่น ๆ รวมถึงดูแลความสงบของชาวจีนในสังคมไทย (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2535, น. 182) เป็นผู้นำในการเคลื่อนย้ายบ้านเรือนชาวจีนไปตั้งชุมชนแห่งใหม่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้นอกกำแพงพระนคร ตั้งแต่คลองใต้วัดสามปลื้ม (คลองโอ่งอ่าง) ไปจนถึงคลองเหนือวัดสามเพ็ง (คลองผดุงกรุงเกษม) (แน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534, น. 88) จึงถือได้ว่า “ย่านสำเพ็ง” เป็นจุดกำเนิดชุมชนถาวรของชาวจีนในกรุงเทพมหานครโดยมีศาลเจ้าเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกความเป็นชุมชน เพื่อใช้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จัดงานต่าง ๆ และเป็นสถานศึกษาแก่บุตรหลานในชุมชน (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2546, น. 85)

การพัฒนาชุมชนของชาวจีนมักมีพื้นฐานจากการร่วมแรงร่วมใจตามหลักความเชื่อในความอาวุโสและกตัญญูในบรรพบุรุษตามปรัชญาขงจื้อ ร่วมกับประเพณีการช่วยเหลือแบบระบบเครือญาติในชุมชนของชาวจีนภาคใต้ของจีน ในการให้ความนับถือผู้เป็นหัวหน้าตระกูลที่มีแซ่เดียวกัน เรียกว่า จู๊ (ภาษาจีนแต้จิ๋ว) ซึ่งมีหน้าที่ตัดสินปัญหาหรือตัดสินโทษผู้กระทำผิด โดยให้ชดใช้ค่าเสียหายหรือไล่ออกจากหมู่บ้าน (ธีรวิทย์ สวัสดิบุตร, 2530, น. 111) ดังนั้น เมื่อชาวจีนที่อยู่ทางภาคใต้

03-4-05-°“√»÷°…“ 28 6/24/09, 4:04 PM

ของประเทศจีนได้เข้ามาสู่ในประเทศไทย จึงได้นำเอาประเพณีนี้มาใช้ด้วย โดยในตอนต้นมีจุดประสงค์ในการทำธุรกิจการค้าเรียกว่า สมาคมลับอั้งยี่ ต่อมาเมื่อสมาคมดังกล่าวฝักใฝ่ในการหาผลประโยชน์เพื่อธุรกิจกลุ่มตนมากขึ้น จึงมีอั้งยี่บางกลุ่มเกิดการวิวาทแย่งผลประโยชน์กัน ผลของการวิวาทในครั้งนั้นทำให้ทางการไทยประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมอั้งยี่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) มิให้ชาวจีนจัดตั้งสมาคมในลักษณะสมาคมอั้งยี่อีกต่อไป (พลกูล อังกินันทน์, 2515, น. 54 - 56) ต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 5 เหล่าสมาคมลับอั้งยี่ต่าง ๆ จึงปรับตัวเป็นสมาคมที่เปิดเผยอย่างถูกกฎหมายสู่การเป็นสมาคมกลุ่มภาษาพูด (ปรารถนา โกเมน, 2533, น. 40) โดยมีความเชื่อทางศาสนาเป็นส่วนเกื้อหนุนให้การรวมตัวดังกล่าวมีความเหนียวแน่นศาลเจ้านอกจากจะเป็นสถานที่กราบไหว้เทพเจ้าแล้วยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการพบปะปฏิบัติงานของสมาคมกลุ่มภาษาพูดด้วย (เนตรดาว พละมาตย์, 2530, น. 223)

หน้าที่สำคัญของศาลเจ้าอีกประการหนึ่ง คือ เป็นสถานที่ศึกษาของบุตรหลานชาวจีนในยุคต้น โดยบิดามารดาจะให้บุตรหลานได้เล่าเรียนหนังสือจากคัมภีร์ทางศาสนาต่าง ๆ จากผู้ดูแลศาลเจ้า เรียกว่า เฮียกง (ภาษาจีนแต้จิ๋ว) หรือหากว่ามีกำลังทรัพย์เพียงพอก็จะจ้างครูมาสอนที่บ้านหรือส่งให้ไปเรียนในประเทศจีน (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2516, น. 125) ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินนโยบายนำพาประเทศสู่ความสมัยใหม่จึงได้มีการปฏิรูปการศึกษาและระบบสาธารณสุข (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2547, น. 254) ในขณะเดียวกันทางประเทศจีนได้มีการปฏิรูปแบบแผนการเรียนด้วยเช่นกัน ตามแนวความคิดของพรรคถุงหมิงฮุ่ย (ภาษาจีนกลาง) หรือพรรคก๊กมินตั๋ง (ภาษาจีนแต้จิ๋ว) ฝ่ายปฏิวัติรัฐบาลจีนที่ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2448 ภายใต้การนำของ ดร. ซุนยัตเซน กลุ่มปฏิวัตินี้ได้ออกเดินทางไปยังประเทศต่าง ๆ ที่มีชาวจีนพำนักอยู่ซึ่งไทยก็เป็นหนึ่งในประเทศเหล่านั้น จุดประสงค์เพื่อหาแนวร่วมในการสืบทอดเจตนารมณ์ที่ต้องการล้มล้างระบบกษัตริย์ราชวงศ์ชิงและธรรมเนียมโบราณของจีน (ปรารถนา โกเมน, 2533, น. 146) ดังนั้น กลุ่มชาวจีนแต่ละกลุ่มจึงได้จัดตั้งสถานศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนของตนเองขึ้น (เสทื้อน ศุภโสภณ, 2530, น. 266) โดยมีสมาคมกลุ่มภาษาเป็นผู้ให้การสนับสนุน

ส่วนด้านการปฏิรูปการสาธารณสุขได้ส่งผลโดยตรงต่อสภาพชีวิตของชาวจีน เนื่องจากจำนวนประชากรชาวจีนในประเทศเพิ่มขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัด ตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ 5 ใน พ.ศ. 2413 จนถึงปลายรัชกาลที่ 5 ใน พ.ศ. 2443 จำนวนชาวจีนได้เพิ่มขึ้นจาก 383,000 คน เป็น 608,000 คน (สกินเนอร์, 2548, น. 79) ส่งผลให้สุขลักษณะภายในชุมชนชาวจีนมีความแออัดโดยเฉพาะในแถบเยาวราช ทำให้ชาวจีนจะต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลของรัฐ แต่ชาวจีนที่เจ็บป่วยส่วนใหญ่มีฐานะยากจนอีกทั้งไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ จึงทำให้เกิดความไม่สะดวกในการให้และรับบริการซึ่งกันและกัน (ปรารถนา โกเมน, 2533, น. 66 - 67) ดังนั้น ชาวจีนบางกลุ่มจึงได้จัดตั้งสถานพยาบาลโดยใช้ศาลเจ้าเป็นสถานที่ให้การรักษาในตอนต้นจนเมื่อได้มีการจัดตั้งสมาคมกลุ่มภาษาขึ้นแล้วจึงได้พัฒนาเป็นโรงพยาบาลตามหลักสาธารณสุขต่อไปในสมัยรัชกาลที่ 7

วิถีชีวิตของชาวจีนในประเทศไทยดำเนินมาต่อเนื่องมาอย่างราบรื่น จนกระทั่งเมื่อก้าวเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงดำเนินนโยบายการบริหารประเทศและการพัฒนาคนในชาติจึงเน้นในเรื่องความเป็นสมัยใหม่และสร้างความรู้สึกชาตินิยมไทยไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งตรงกับสถานการณ์การปฏิวัติล้มล้างระบบกษัตริย์ในประเทศจีน และได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ใน พ.ศ. 2454 (ปรารถนา โกเมน, 2533, น. 227) ส่งผลให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดความรู้สึกชาตินิยมในความเป็นจีนขึ้นมาเช่นเดียวกัน ทางด้านประเทศจีนเองก็เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลให้ชาวจีนในประเทศไทยเกิดความรู้สึกชาตินิยมในความเป็นจีนเช่นเดียวกันโดยมีความพยายามสร้างความรู้สึกเป็นคนไทยลงไปในจิตใจของชาวจีน ทำให้การต่อต้านชาวจีนจึงเป็นกรณีที่รัชกาลที่ 6 หยิบยกมาผลักดันให้เกิดความรักชาติในหมู่ชาวไทย ดังนั้น ใน พ.ศ. 2457 จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 เพื่อให้รัฐบาลไทยมีข้อมูลของสมาคมเหล่านั้นอยู่จะได้สามารถตรวจสอบหาผู้รับผิดชอบได้ในกรณีที่เกิดเหตุที่เป็นภัยต่อบ้านเมือง (ร.6 น.2/26 พระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับว่าด้วยสมาคมและสโมสร)

นโยบายที่มีต่อการปกครองชาวจีนมีแนวโน้มที่จะเข้มงวดขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะเมื่อไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยใน วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (ศิรินันท์ บุญศิริ, 2547, น. 366) ทำให้นโยบายปกครองชาวจีนมีภาวะผันผวนทั้งปลดปล่อยและกดขี่ จนเมื่อการบริหารประเทศของไทยเกิดเสถียรภาพ ขณะเดียวกันประเทศจีนมีแนวโน้มที่จะก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศมหาอำนาจในการชนะสงครามโลก ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482 - 2488) ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนดีขึ้นจนก้าวไปสู่การเปิดความ

03-4-05-°"√»÷°…" 29 6/24/09, 4:05 PM

สัมพันธ์ทางการทูตต่อกันในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2489 (วีรวัลย์ งามสันติกุล, 2543, น. 122) แต่ถึงกระนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองยังคงประสบอุปสรรค เนื่องจากระบบคอมมิวนิสต์ยังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมโลก แต่เมื่อสหรัฐอเมริกาเริ่มให้ความสำคัญและมีการติดต่อกับประเทศจีนอย่างเปิดเผย ตั้งแต่ พ.ศ. 2514 ทำให้ไทยเริ่มเห็นว่าควรจะมีการสานสัมพันธ์กับจีนอย่างเป็นทางการ ดังนั้น ในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 (หนังสือต้าเจียห่าว, 2548, น. 48) ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีเรื่อยมาอย่างลึกซึ้ง เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จประพาสสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นครั้งแรกในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีพระบรมวงศานุวงศ์ของไทยไปเยือนจีนและเป็นการกระชับความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศให้แนบแน่นยิ่งขึ้น (วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และสวนีย์ วิเศษสินธุ์, 2549, น. 147) อีกทั้งยังทรงส่งเสริมการศึกษาภาษาและวัฒนธรรมจีน เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะเข้าใจวัฒนธรรมจีนและวิธีคิดของชาวจีน (หนังสือต้าเจียห่าว, 2548, น. 55) ภาษาจีนจึงถูกนำมาบรรจุเป็นวิชาภาษาต่างประเทศที่จำเป็นต้องเรียนรู้ในโรงเรียนทั่วไป แต่สำหรับโรงเรียนที่สอนภาษาจีนอยู่แล้วจึงมีความได้เปรียบ ดังนั้นตั้งแต่ พ.ศ. 2543 ถึงปัจจุบันกิจการด้านโรงเรียนของชาวจีนทุกกลุ่มภาษาได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมาก

นอกจากกิจกรรมด้านการศึกษาของชาวจีนจะมีการพัฒนาแล้ว กิจกรรมการรวมกลุ่มของสมาคมกลุ่มภาษาก็มีการปรับตัวให้ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วยเช่นกัน ในด้าน การให้บริการด้านศูนย์กลางความรู้และวัฒนธรรมจีน รวมทั้งกิจกรรมด้านการสาธารณสุขก็ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน โดยให้การบริการรักษาพยาบาลทั้งการแพทย์แผนจีนด้วยการฝังเข็ม และการแพทย์แผนปัจจุบัน (ศรีพูลย์ เสถียรภาพสุนทร, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม พ.ศ. 2549)

จากการลำดับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับชาวจีนในสังคมไทย ตามที่กล่าวมานี้ ทำให้เราเห็นถึงกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลให้การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมมีการใช้งานและและรูปแบบที่หลากหลายตามเหตุปัจจัยด้านสังคม การเมืองในและนอกประเทศ เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่มากระทบในแต่ละช่วงเวลา เพื่อนำไปสู่การจัดแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนดังจะกล่าวต่อไป

3. พัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2325 - 2548 (ปีที่ศึกษา)

จากการลำดับเหตุการณ์สำคัญและนโยบายของไทยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นปัจจัยเป็นมูลเหตุของพัฒนาการประเภทอาคาร และรูปแบบสถาปัตยกรรมแล้ว ทำให้สามารถทำการจัดแบ่งยุคสมัยของพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร ได้เป็น 4 ยุค ดังนี้

3.1 พ.ศ. 2325 - 2457 ยุคแห่งการวางรากฐานวัฒนธรรมจีน (เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ 1 สถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานี - การออกพระราชบัญญัติอั้งยี่ในสมัยปลายรัชกาลที่ 5) เป็นยุคบุกเบิกการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรของชาวจีนในขอบเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครซึ่งเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแห่งใหม่ เกิดเป็นชุมชนชาวจีนแห่งแรกที่เรียกว่า **"สำเพ็ง"** เมื่อชาวจีนได้เริ่มตั้งชุมชนอย่างเป็นหลักแหล่งก็จะทำการสร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และเป็นสัญลักษณ์ประจำชุมชน โดยส่วนมากชาวจีนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันก็จะมาจากถิ่นที่มีภาษาพูดแบบเดียวกัน ทำให้ศาลเจ้าที่ถูกสร้างขึ้นเป็นผลพวงจากวัฒนธรรมของกลุ่มภาษา ศาลเจ้าจีนเป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากประเพณีความเชื่อตามคติจีนโบราณ รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงยังคงดำเนินจากประสบการณ์ที่คุ้นชินเหมือนเมื่อครั้งอยู่ในประเทศจีน คือ รูปแบบจีนประเพณี (chinese traditional style) ซึ่งถูกพัฒนาอย่างชัดเจนในสมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1368 - 1644) ของจีน (รุ่ง สุจินันท์กุล, 2542, น. 23) และต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงในสมัยราชวงศ์ชิง (ค.ศ. 1644 - 1911) (Banister Fletcher, 1996, p. 693 - 694) อันเป็นจุดสูงสุดของการวางระเบียบแบบแผนในสถาปัตยกรรมจีนประเพณี

สถาปัตยกรรมจีนประเพณีมีลักษณะโดดเด่นในการใช้แนวแกนเหนือ - ใต้ (north - south axis) เพื่อกำหนดลำดับชั้นในสถาปัตยกรรม (hierarchy) และกำหนดการใช้งานลงบนพื้นที่ต่าง ๆ ภายในอาคาร พื้นที่โดยรอบจะถูกโอบล้อมด้วยกำแพง (wall enclosure) ส่วนพื้นที่กลางผังบริเวณจะมีลักษณะเป็นลานโล่งมีการใช้งานเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ (courtyard) ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมประเภทนี้ การใช้วัสดุส่วนใหญ่เป็นไม้ (timber construction) เพื่อสื่อความเชื่อในธาตุ 5 ได้แก่ ดิน ทอง ไม้ น้ำ ไฟ อันเป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวจีน อีกทั้งยังมี

03-4-05-°"√»÷°…" 30 6/24/09, 4:05 PM

การใช้ระบบประสานทางพิกัด (modular system) ซึ่งมีผลต่อการกำหนดขนาดของอาคารแต่ละหลังบนพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการใช้ระบบสัญลักษณ์ ดังปรากฏในส่วนประดับอาคาร (decorative symbolism) โดยการใช้รูปปั้นสัตว์ หรือดอกไม้ ที่ออกเสียงหรือมีความหมายที่เป็นมงคล

สถาปัตยกรรมรูปแบบจีนประเพณีที่ปรากฏในประเทศไทยรวมถึงกรุงเทพมหานครในช่วงเวลานี้ ส่วนใหญ่เป็นอาคารศาสนสถานประเภทศาลเจ้า โดยมีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนประเพณีดังที่กล่าวมา (ภาพที่ 1 - 5)

ภาพที่ 1 *ศาลเจ้าโจวซือก๋ง*

ภาพที่ 2 *ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากง*

ภาพที่ 3 *ศาลเจ้ากงจิ้นถัง*

ภาพที่ 4 *ศาลเจ้าเจียวเอ็งเบี้ยว*

ภาพที่ 5 *ศาลเจ้าหลีตี้เบี้ยว*

3.2 พ.ศ. 2457 - 2488 ยุคแห่งการปรับตัวสู่ความสมัยใหม่แบบตะวันตก (การออกพระราชบัญญัติสมาคมในต้นรัชกาลที่ 6 - การสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในสมัยปลายรัชกาลที่ 8) ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่สังคมไทยมีการรับวัฒนธรรมจากชาติตะวันตก เพื่อปรับปรุงประเทศให้ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในช่วงนี้จึงมีลักษณะของการผสมผสานศิลปกรรมตะวันตกเข้าไป ซึ่งปรากฏทั้งในสถาปัตยกรรมของไทยและของชาวจีน ทำให้ชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ เร่งพัฒนากิจกรรมทางสังคมของกลุ่มภาษาตนให้สามารถตอบรับกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยรวมได้ กิจกรรมของชาวจีนที่เกิดขึ้นในยุคนี้จึงเป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อให้ชาวจีนสามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น โรงเรียน สมาคม และโรงพยาบาล ลักษณะทางกายภาพของงานสถาปัตยกรรมของชาวจีนมีกลิ่นไอของความเป็นตะวันตกผสมอยู่ ที่ทำให้นึกย้อนไปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 (พีรศรี โพวาทอง, 2548, น. 5) ซึ่งเป็นยุคนิยมสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิค หรือยุคฟื้นฟูศิลปะแบบกรีกและโรมัน (ผุสดี ทิพทัส, 2541, น. 11) เรียกว่า รูปแบบอิตาเลียนเรเนอซองค์ และรูปแบบอิทธิพลตะวันตก แต่ยังคงไว้ซึ่งการสื่อความหมายมงคล ตามความเชื่อชาวจีนเช่นเดิมโดยใช้ภาพสัญลักษณ์พืช ดอกไม้ และสัตว์ เช่น ดอกเบญจมาศ ดอก

03-4-05-°"√»÷°…" 31 6/24/09, 4:05 PM

ฝิ่น ดอกโบตั๋น ค้างคาว เป็นต้น (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2549, น. 128) สถาปัตยกรรมในยุคนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

สถาปัตยกรรมรูปแบบอิตาเลียนเรเนอซองค์ในกรุงเทพมหานครได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมในทวีปยุโรป อาคารเป็นทรงตึกมี 2 ชั้น เหนือชั้น 2 เป็นพื้นเรียบในลักษณะดาดฟ้า ด้านหน้าอาคารเป็นมุขทางเข้า อาจมีการเน้นส่วนมุขด้วยการฉาบปูนเซาะร่องให้ดูคล้ายหินก่อ ผนังด้านหน้าทั้งชั้นบนและล่างทำเป็นซุ้มช่องเปิดสี่เหลี่ยมสลับกับเสาอิงปูนปั้น มีระเบียงทางเดินล้อมรอบอาคารหรืออยู่เฉพาะด้านหน้าอาคาร มีบันไดสามารถขึ้นได้จากภายนอกสู่ชั้นบน มักอยู่ทางด้านซ้ายของอาคาร ราวระเบียงชั้นบนและดาดฟ้าเป็นแนวลูกมะหวด บางอาคารที่มีการตกแต่งประณีตจะใช้ลำดับในการจัดวางหัวเสาในยุคคลาสสิค คือ ใช้เสาแบบดอริคบริเวณชั้นล่างและเสาแบบโครินเธียนในชั้นบน มีการเน้นมุขด้านหน้าด้วยการทำหน้าบันปูนปั้นลายคลาสสิคแบบตะวันตกมุมทั้งสองข้างของหน้าบันตกแต่งด้วยกระถางรูปถ้วย กลางหน้าบันประดับตราสัญลักษณ์หรือชื่อองค์กร นอกจากนี้อาจเพิ่มความโดดเด่นแก่หน้ามุขด้วยการประดับนาฬิกาติดผนังลงไปด้วย ชายคาทำลวดบัวปูนปั้นแบบนีโอคลาสสิค บานประตูและหน้าต่างในห้องต่าง ๆ เป็นบานไม้ ลูกฟักไม้ (ภาพที่ 6 - 7)

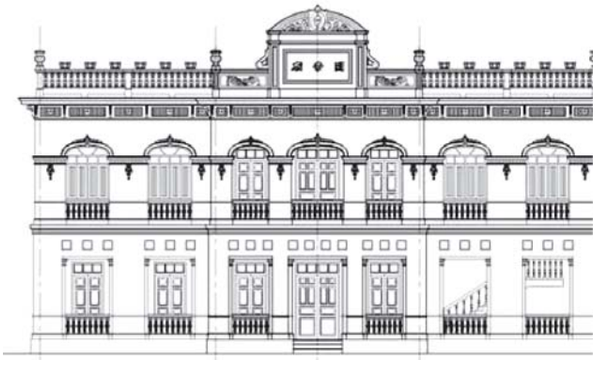

ภาพที่ 6 *อาคารทำการสมาคมฮากกาแห่งประเทศไทย*

ภาพที่ 7 *โรงเรียนเผยอิง*

สถาปัตยกรรมรูปแบบอิทธิพลตะวันตก รูปทรงของอาคารรูปแบบนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ แบบอาคารทรงตึก เป็นอาคารปูน 3 ชั้น เหนือชั้นไปมีทั้งที่เป็นพื้นเรียบในลักษณะดาดฟ้า สันนิษฐานว่า ทางเข้าอาคารอยู่ทางด้านยาวของอาคารเนื่องจากมีการทำช่องเปิดเป็นช่องประตูตลอดแนว ขนานระเบียงทางเดินชั้น 2 และ3 ที่ยื่นออกนอกอาคาร มีค้ำยันปูนปั้นรูปค้างคาวรองรับระเบียงและชายคา ดาดฟ้ามีแนวกันตกปูนปั้นเป็นปูนปั้นเรขาคณิตอย่างง่าย (ภาพที่ 8)

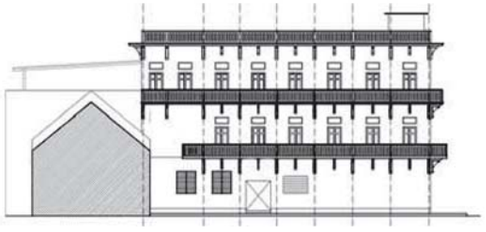

ภาพที่ 8 *โรงพยาบาลกว๋องสิวมูลนิธิ หลังที่ 1*

สถาปัตยกรรมรูปแบบบ้านแถบตะวันตก เป็นอาคารหลังคาทรงจั่วชายคายื่น มีช่องระบายอากาศบานเกล็ดไม้อยู่บริเวณหน้าบัน เพื่อการถ่ายเทความร้อนใต้หลังคา ผนังด้านหน้าชั้นล่างเจาะเป็นทางเข้าซุ้มสี่เหลี่ยมลบมุม ผนังด้านหน้าชั้นสองเป็นช่องทางเดินประดับด้วยลูกมะหวด ส่วนผนังชั้นบนสุดเจาะเป็นช่องหน้าต่างเป็นจังหวะ เน้นช่วงกลางอาคารด้วยซุ้มทางเดินชั้นสองที่มีการติดตั้งบานหน้าต่างไม้ (ภาพที่ 9)

03-4-05-°"√»÷°…" 32 6/24/09, 4:05 PM

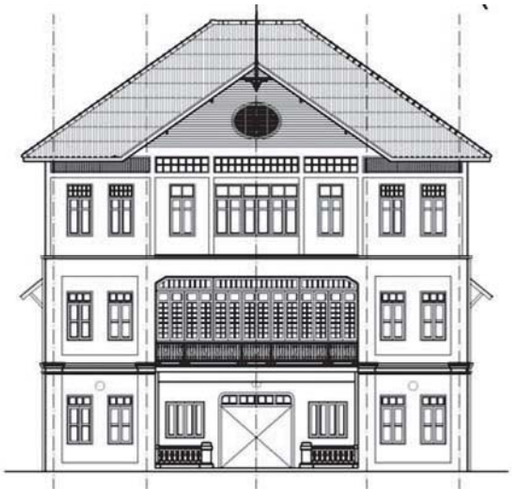

ภาพที่ 9 *โรงพยาบาลกว๋องสิวมูลนิธิ หลังที่ 2*

ลักษณะร่วมของอาคารทั้งสองลักษณะ คือ มีทางขึ้นที่สามารถขึ้นได้จากภายนอกอาคาร เน้นการมีระเบียงทั้งที่อยู่ด้านในและด้านนอกอาคาร นอกจากนี้ยังมีการประดับรอบอาคารด้วยลวดบัวปูนปั้นแบบนีโอคลาสสิค ลักษณะบานประตูเป็นบานไม้ ลูกฟักไม้ ในยุคนี้ได้เริ่มมีการนำกระจกเข้ามาใช้ในลูกฟักกระจก และช่องหน้าต่างบานเกล็ดกระจกแต่มีขนาดเล็ก

3.3 พ.ศ. 2488 - 2518 ยุคแห่งการควบคุมชาวจีน (หลังการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในสมัยปลายรัชกาลที่ 8 - การเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและจีนอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ 9) สถานภาพของชาวจีนในประเทศไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอีกครั้งในยุคนี้เป็นยุคที่สถานการณ์ทางการเมืองทั้งของไทย จีน และสังคมโลกมีความแปรปรวนเป็นอย่างมาก เนื่องจากใน พ.ศ. 2488 เป็นปีที่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง โดยมีประเทศฝ่ายพันธมิตรเป็นผู้ชนะในสงครามและจีนเองก็ได้เข้าร่วมเป็นหนึ่งในฝ่ายนี้ด้วย ทำให้จีนกลับมามีอำนาจในสังคมโลกส่งผลให้เกิดความรู้สึกภูมิใจในบ้านเกิดของชาวจีนในประเทศไทย อีกทั้งในยุคนี้นโยบายการควบคุมชาวจีนก็ผ่อนปรนลงมาก ทำให้กิจกรรมด้านโรงเรียน สมาคม ของชาวจีนขยายตัวมาก แต่เมื่อระบอบการเมืองภายในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีคณะรัฐบาลเป็นผู้กำหนดแนวทางการบริหารประเทศ ส่งผลต่อแนวทางการปกครองชาวจีนในประเทศที่มีทั้งผ่อนปรนและเข้มงวดสลับกันไป ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมในช่วงต้นที่ชาวจีนสร้างสรรค์ขึ้น มีรูปแบบที่ดำเนินไปตามรูปแบบที่ปรากฏในสังคมขณะนั้น ได้ 4 รูปแบบ คือ รูปแบบนีโอ - พลาสติก รูปแบบเน้นปัจจัยแวดล้อม รูปแบบสากลแบบเรียบ (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2536, น. 21 - 35) และรูปแบบจีนประยุกต์

สถาปัตยกรรมรูปแบบนีโอ - พลาสติก ลักษณะอาคารเป็นรูปทรงกล่องสี่เหลี่ยม หลังคาเรียบแบนใช้เป็นดาดฟ้า อาคารถูกแบ่งเป็นช่วงเท่า ๆ กัน ด้วยแนวปูนปั้นแสดงความกว้างของช่วงเสา เพื่อเน้นการจัดเส้นและระนาบทางตั้ง ระหว่างช่วงเสาสลับด้วยช่องเปิดเป็นชุดซ้ำ ๆ กัน มีกันสาดคอนกรีตเป็นแผ่นบาง ๆ ยื่นจากผนังเหนือช่องหน้าต่าง และมีแนวกันตกคอนกรีตทึบหรือตาข่าย เพื่อเน้นระนาบทางนอน มีการใช้หน้าต่างสีเข้มตัดกับผนังสีอ่อน บานประตูและหน้าต่างเป็นบานไม้ ลูกฟักกระจก หรือบานเกล็ดกระจก (ภาพที่ 10)

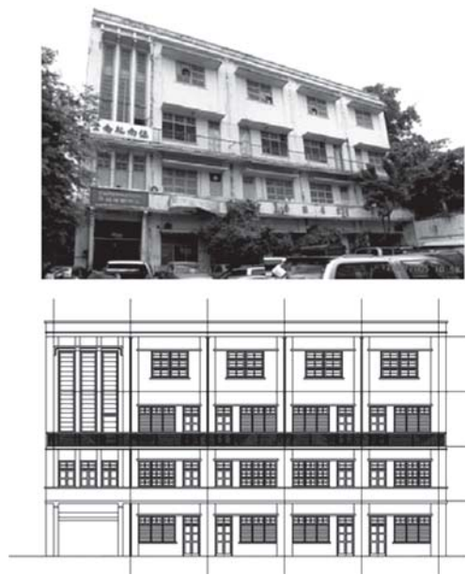

ภาพที่ 10 *โรงเรียนมังกุจิ้นเตอะกงเซียะ*

สถาปัตยกรรมรูปแบบเน้นปัจจัยแวดล้อม เป็นรูปแบบอาคารที่ให้ความสำคัญกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ อาคารเป็นเรือนแถวยาว เน้นส่วนกลางอาคารด้วยการทำหน้ามุขหลังจั่วมีชายคายื่นโดยรอบ รวมทั้งยื่นออกด้านจั่วเพื่อการกันแดดและฝน ส่วนหน้าจั่วอาคารประดับตราสัญลักษณ์องค์กรหรืออาจทำเป็นช่องบานเกล็ดไม้ระบายอากาศก็ได้ อาคารเป็นเรือนแถวยาวตรงมีความสูง 2 ชั้น มีระเบียงทางเดินยาวตลอด

03-4-05-°"√»÷°…" 33 6/24/09, 4:06 PM

ด้านหน้าอาคาร บริเวณกลางอาคารและสุดปีกทั้งสองของอาคารเป็นบันไดทางขึ้นสู่ชั้นบน ที่สามารถขึ้นได้จากภายนอกอาคาร ระเบียงทางเดินชั้นบนมีราวกันตกคอนกรีตทึบ ชั้นล่างเป็นใต้ถุนและห้องต่าง ๆ เรียงขนานทางเดิน มีช่องเปิดจำนวนมากเพื่อระบายอากาศ (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 11 *โรงเรียนกว่างเจ้า*

สถาปัตยกรรมรูปแบบสากลแบบเรียบ เป็นรูปทรงกล่องที่พบเห็นได้ทั่วไปไม่มีโดดเด่นพิเศษแต่อย่างใด คงความเรียบง่ายและประหยัด ชายคาของอาคารเป็นคอนกรีตยื่นเหนือช่องทางเดินทุกชั้น ด้านหน้ามีระเบียงทางเดินทั้งชั้นล่างและชั้นบน มีราวกันตกเป็นลูกกรงเหล็ก ลักษณะช่องเปิดเป็นรูปแบบเดียวกันที่เรียงต่อซ้ำ ๆ กัน บันไดอยู่ภายนอกอาคาร เน้นความสมมาตรด้วยตำแหน่งบันไดที่กึ่งกลางอาคาร หรืออาจอยู่บริเวณปีกทั้งสองของอาคารก็ได้ ใช้แผงกันแดดคอนกรีตในระนาบตั้งและระนาบนอนในการป้องกันแสงแดดสำหรับอาคารหลังคามีทั้งที่เรียบแบบดาดฟ้าและแบบจั่วไม่ยื่นชายคา (ภาพที่ 12)

ภาพที่ 12 *โรงเรียนยุหมินพัฒนา*

สถาปัตยกรรมรูปแบบจีนประยุกต์ เป็นการนำจุดเด่นในองค์ประกอบของงานรูปแบบจีนประเพณีแบบพระราชวังกลับมาใช้กับอาคารรูปทรงสมัยใหม่ โดยทำให้สัดส่วนและรูปทรงของอาคารเรียบง่ายและลดทอนการประดับลง ลักษณะอาคารจึงขึ้นอยู่กับความต้องการด้านเนื้อที่ใช้สอย แต่ยังคงต้องการการสื่อความหมายสิริมงคล เช่น การใช้สีตามหลักธาตุ 5 การตกแต่งลวดลายบริเวณหัวและฐานเสา เป็นต้น มีการเน้นบริเวณทางเข้าด้านหน้าอาคารด้วยการทำมุขเว้าหรือมุขยื่นประดับด้วยเสาลอย นอกจากนี้ยังมีการประดับอักษรจีนหรือตราสัญลักษณ์องค์กรบริเวณมุขด้านหน้าด้วย (ภาพที่ 13)

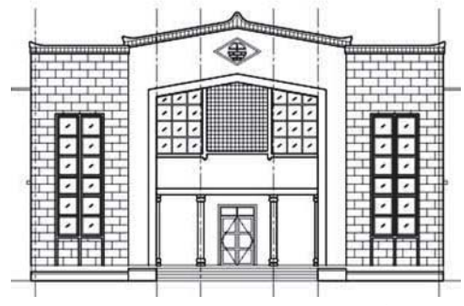

ภาพที่ 13 *สมาคมไหหลำแห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.2501*

รูปแบบสถาปัตยกรรมในช่วงนี้ได้คำนึงถึงบริบทของที่ตั้งมากกว่าในยุคก่อน ๆ โดยให้มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของประเทศไทย ส่วนสถาปัตยกรรมรูปแบบตะวันตกที่เกิดขึ้นช่วงที่แล้วก็ได้มีการปรับตัวให้เข้าสภาพแวดล้อมของไทยด้วยเช่นกัน

3.4 พ.ศ. 2518 - 2548 ยุคแห่งการมีอิสระทางชาติพันธุ์ (หลังการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและจีนอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ 9 - ปีที่ศึกษา) ยุคนี้เป็นยุคที่ความสัมพันธ์ไทย - จีนดำเนินไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้นหลังจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา รวมทั้งมีการติดต่อกันระหว่างรัฐบาลทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พระบรมวงศา

03-4-05-°"√»÷°…" 34 6/24/09, 4:06 PM

นุวงศ์ไทยหลายพระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน อีกทั้งได้รับการสนับสนุนในการรณรงค์ด้านการศึกษาภาษาจีนและวัฒนธรรมจีน เนื่องจากประเทศจีนในศตวรรษที่ 21 ได้เข้ามามีบทบาทและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโลก เนื่องจากการเปิดเสรีทางการค้า (WTO) ทำให้จีนเป็นประเทศที่น่าสนใจและควรแก่การเรียนรู้ทำความเข้าใจทำให้ในยุคนี้โรงเรียนที่สอนภาษาจีนจึงอยู่ในกระแสความนิยมและได้รับการยอมรับจากทั้งคนไทยและคนจีน เหล่าโรงเรียนจีนที่มีการสอนภาษาจีนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้กิจกรรมและอาคารประเภทโรงเรียนของสมาคมกลุ่มภาษาของชาวจีนต่างมีพัฒนาการที่โดดเด่น สถาปัตยกรรมจึงมีขนาดใหญ่ เพื่อตอบสนองสำหรับคนจำนวนมาก และเป็นอาคารที่มีหน้าที่การใช้งานไม่ซ้ำซ้อน ได้แก่ อาคารเรียน อาคารหอประชุม เป็นต้น อาคารในยุคนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบจีนสมัยใหม่ และรูปแบบเน้นการใช้งานอาคาร

สถาปัตยกรรมรูปแบบจีนสมัยใหม่ที่เป็นกรณีศึกษาในช่วงเวลานี้เป็นลักษณะของอาคารที่มีการใช้งานไม่ซับซ้อน ได้แก่ อาคารหอประชุม มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว เพดานสูง เน้นการสื่อความหมายเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมจีนในรูปแบบนามธรรม ด้วยการทำซุ้มทางเข้ายื่นจากกึ่งกลางอาคาร สื่อถึงซุ้มประตูจีนโบราณ มีการคำนึงถึงสภาพภูมิอากาศของประเทศมากขึ้น โดยการทำช่องเปิดโดยรอบเพื่อรับแสงเข้าสู่ภายในอาคาร และยังมีชายคาคอนกรีตเหนือหน้าต่างกระจก (ภาพที่ 15)

ภาพที่ 15 *หอประชุมโรงเรียนยุหมินพัฒนา*

สถาปัตยกรรมรูปแบบเน้นการใช้งานอาคาร ส่วนมากอาคารเป็นอาคารที่มีดาดฟ้า ด้านหน้าอาคารได้รับการตกแต่งประดับประดาด้วยสัญลักษณ์หรือกระจก อาจประดับเพียงหน้าบันด้านหน้าหรือตลอดทั้งผิวอาคาร ระเบียง ทางเดินมียาวตลอดอาคารทั้งชั้นล่างและชั้นบน พร้อมราวกันตกคอนกรีตหรือลูกกรงเหล็ก หน้าต่างของอาคารเป็นบานเกล็ดกระจก เรียงตัวอย่างสม่ำเสมอ ประตูเป็นบานไม้ ซึ่งเหนือช่องประตูมีช่องระบายอากาศติดลูกกรง ส่วนชั้นล่างของอาคารเป็นพื้นที่โล่งคล้ายใต้ถุน หลังคาด้านบนมีลักษณะทั้งแบบแบนเรียบเป็นดาดฟ้า (ภาพที่ 16)

ภาพที่ 16 *โรงเรียนโกศลภัทรวิทย์*

4. การเปรียบเทียบพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนกับบริบทของสถาปัตยกรรมของไทย ในกรุงเทพมหานคร

จากการวิเคราะห์การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของชาวจีนทั้ง 4 ยุค พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการดังกล่าวส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบจากกระแสงานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จึงได้นำพัฒนาการของสถาปัตยกรรมของชาวจีนและของไทยที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร มาศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วง ดังนี้

4.1 ในช่วงต้นของกระบวนการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมของทั้งของไทยและของชาวจีน ต่างมุ่งเน้นในรูปแบบที่สื่อถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน กล่าวคือ

สถาปัตยกรรมในสังคมไทยมีลักษณะรูปแบบไทยประเพณี เนื่องจากเป็นช่วงที่รัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนากรุงเทพ ฯ เป็นราชธานีใหม่ จึงได้ทรงนำสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา ที่เป็นศิลปะที่งดงามที่สุดของไทยมาเป็นต้นแบบของการสร้างงานสถาปัตยกรรม จนกระทั่ง พ.ศ. 2367 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ไทยได้มีการติดต่อการค้ากับจีน จึงได้มีการรับศิลปกรรมจีนเข้ามาผสมผสานในส่วนประดับอาคารมากขึ้น

ส่วนสถาปัตยกรรมของชาวจีนยังคงสามารถดำรงรูปแบบจีนประเพณีไว้ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากในช่วงนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานและการสร้างเมืองใหม่ ซึ่งทั้งชาวไทยและชาวจีนต่างนำรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ตนคุ้นเคยมาเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมในช่วงนี้สามารถแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน

03-4-05-°"√»÷°…" 35 6/24/09, 4:07 PM

4.2 เมื่ออิทธิพลจากชาติตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยได้ทำให้สถาปัตยกรรมที่อยู่ในประเทศไทยได้รับอิทธิพลรูปแบบอย่างตะวันตกทั้งสถาปัตยกรรมของไทยและของชาวจีน แต่สถาปัตยกรรมในสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นก่อนใน พ.ศ. 2394 ส่วนสถาปัตยกรรมของชาวจีนได้เปลี่ยนแปลงหลังจากนั้นใน พ.ศ. 2457 แต่ยังคงมีการแทรกสอดศิลปกรรมจีนเข้าไปในงานสถาปัตยกรรมด้วย เพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มอาคารของชาวจีน แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนมีการสามารถตอบรับกับความเจริญของยุคสมัย แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงมีความพยายามที่จะธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจีนเอาไว้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

4.3 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2475) เกิดกระแสนิยมไทย ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมดังนี้ คือ

สถาปัตยกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2477 - 2500 ที่เริ่มมีการคำนึงถึงบริบทของไทยมากขึ้น ทั้งด้านสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม ส่วนอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่เฟื่องฟูในยุคก่อนก็ถูกปรับให้เข้ากับบริบทของไทยด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีการนำองค์ประกอบในสถาปัตยกรรมไทยในอดีตกลับมาใช้ใหม่ในรูปแบบที่เรียกว่า รูปแบบไทยประยุกต์ เพื่อหาความเป็นตัวตนและสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทยแบบสมัยใหม่

ส่วนการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ของชาวจีนในช่วง พ.ศ. 2488 - 2518 มีลักษณะรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบสถาปัตยกรรมในสังคมไทย โดยลดทอนรายละเอียดศิลปกรรมจีนในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมลงไป แต่ในบางอาคารก็ยังคงมีการคำนึงถึงความเป็นจีนอยู่ โดยการนำองค์ประกอบในสถาปัตยกรรมจีนประเพณีกลับมาใช้ในรูปทรงและสัดส่วนอย่างใหม่ เรียกว่า รูปแบบจีนประยุกต์ ทำให้เห็นว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนในช่วงนี้ค่อย ๆ ถูกกลืนเข้าสู่รูปแบบสถาปัตยกรรมตามกระแสหลักของสังคมไทย แต่ถึงกระนั้น ชาวจีนก็ยังคงมีความพยายามที่จะแสดงออกถึงเอกลักษณ์ และความเป็นจีนแบบสมัยใหม่เช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมในสังคมไทย ซึ่งกำลังจะเริ่มประสบวิกฤติการขาดเอกลักษณ์ด้านรูปแบบในช่วงเวลาต่อไป

4.4 สถานการณ์สถาปัตยกรรมในสังคมไทยช่วง พ.ศ. 2501 - 2532 เป็นช่วงที่สถาปัตยกรรมในสังคมไทยยังไม่มีรูปแบบที่แน่นอนทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นมีความหลากหลายเพื่อค้นหารูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของไทยด้วยรูปแบบที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม และมีการนำเอกลักษณ์ไทยในอดีตมาใช้ในเชิงนามธรรมมากขึ้น แต่สถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบเรียบง่ายสากลอย่างตะวันตกก็ยังคงมีอยู่ แต่ได้ถูกปรับองค์ประกอบบางส่วนให้เข้ากับบริบทของไทยด้วยเช่นกัน

สำหรับรูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนมีการดำเนินในแนวทางของตนเอง ในลักษณะที่แฝงความหมายและลักษณะเด่นของวัฒนธรรมจีน ในแง่นามธรรม ด้วยองค์ประกอบและวัสดุอย่างใหม่ที่ทันสมัยที่เกิดจากระบบอุตสาหกรรม แต่ก็ยังคงมีการคำนึงถึงสภาพของบริบททางที่ตั้งของไทยด้วยเช่นกัน

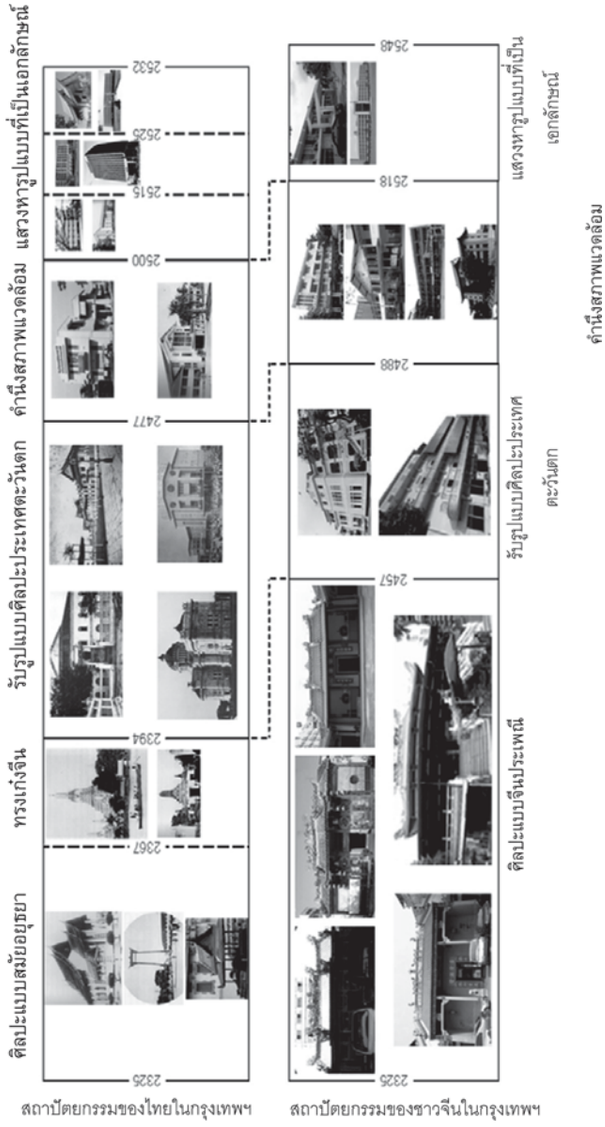

ภาพที่ 16 *กระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมในสังคมไทยของชาวจีน*

03-4-05-°"√»÷°…" 36 6/24/09, 4:07 PM

5. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อมุ่งเน้นในการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาสถาปัตยกรรมของชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2325 - 2548 (ปีที่ศึกษา) โดยทำการจัดเรียงลำดับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ตามลำดับเวลาในการครองราชย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 9 เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งยุคสมัยของพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร พบว่าสามารถจัดแบ่งยุคสมัยออกได้เป็น 4 ช่วงเวลา และประกอบด้วยสถาปัตยกรรมรวม 9 รูปแบบ

ซึ่งทำให้เห็นว่ากระบวนการการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมของชาวจีนในกรุงเทพมหานครถูกผลักดันจากความต้องการด้านการใช้งานจากชาวจีนที่ได้รับผลจากนโยบายของไทยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีน ซึ่งมีส่วนในการกำหนดประเภทอาคาร และรูปแบบสถาปัตยกรรม ซึ่งหากสังเกตจากลักษณะภาพรวมเพียงอย่างเดียว อาจดูเหมือนว่าเอกลักษณ์ในสถาปัตยกรรมของชาวจีนที่เคยมีมาในช่วงต้นค่อย ๆ เลือนหายไป แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้ว กลับพบว่า ภายใต้รูปแบบสถาปัตยกรรมในกรุงเทพมหานครที่ชาวจีนได้สร้างสรรค์ขึ้นในแต่ละยุคนั้น เป็นเสมือนเพียงเปลือกนอกที่มีไว้เพื่อนำเสนอถึงความร่วมสมัยและทันต่อสถานการณ์ในสังคมไทย แต่พวกเขายังคงรักษาวัฒนธรรม ความเชื่อ และสามารถถ่ายทอดความหมายผ่านทางงานสถาปัตยกรรมออกมาอย่างแยบคาย

เอกสารอ้างอิง

Fletcher, Banister. **A History of Architecture.** Oxford: Architectural Press, 1996: 693 - 694.

จี. วิลเลียม สกินเนอร์. **สังคมจีนในไทย.** แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโตโยต้า, 2548: 36, 79.

ทวี ธีระวงศ์เสรี. "สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516: 125.

ธีรวิทย์ สวัสดิบุตร. "สมาคมจีนแคะสมาคมแห่งแรกในประเทศไทย." **คนจีน 200 ปี ใต้พระโพธิสมภาร ภาค 2 เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ.** (2530) : 111.

เนตรดาว พละมาตย์. "ศาลเจ้าชาวจีนในเมืองไทย." **คนจีน 200 ปี ใต้พระโพธิสมภาร ภาค 2 เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ.** (2530): 223.

แน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรว. **สถาปัตยกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544: 88.

ปรารถนา โกเมน. "สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 - 2488." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533: 40, 66 - 67, 146, 227.

ผุสดี ทิพทัส. **เกณฑ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541: 11.

ผู้จัดการรายวัน. "รายงานพิเศษ: ย้อนรอยความสัมพันธ์ไทยจีน." **ต้าเจียห่าว.** 4.9 (กรกฎาคม 2548): 48 - 55.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. **วิถีจีน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน์ จำกัด, 2546: 85.

พลกูล อังกินันทน์. "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." ปริญญานิพนธ์อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่กิมฮวย คุณวัฒน์, 2515. (อัดสำเนา) : 54 - 56.

พีรศรี โพวาทอง. **ช่างฝรั่งในกรุงสยาม 2: ต้นแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548: 5.

รุ่ง สุจินันท์กุล. "การศึกษาเพื่อเสนอแนวความคิดในการอนุรักษ์ศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542: 23.

ร.6 น.2/26 พระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับว่าด้วยสมาคมและสโมสร

วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, มรว. และ สวนีย์ วิเศษสินธุ์. "สำเพ็งกับพระราชวงศ์จักรี." **สำเพ็งประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ.** (2549): 147.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมอดีต ปัจจุบัน และอนาคต.** กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536: 21-35.

วีรวัลย์ งามสันติกุล. "ชาวจีนกับกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย พ.ศ. 2420 - 2513." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543: 122.

วุฒิชัย มูลศิลป์. "การปฏิรูปประเทศ." **ราชบัณฑิตยสถาน ใต้ร่มพระบารมี จักรีนฤบดินทร์ สยามินทราธิราช.** (2547): 254.

03-4-05-°"√»÷°…" 37 6/24/09, 4:07 PM

ศิรินันท์ บุญศิริ. "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย." **ราชบัณฑิตยสถาน ใต้ร่มพระบารมี จักรีนฤบดินทร์ สยามินทราธิราช.** (2547): 366.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. "ควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการปฏิรูปการปกครอง (พ.ศ. 2325 - 2435)." **ศิลปวัฒนธรรม.** (กุมภาพันธ์ 2535): 182.

เศรษฐพงษ์ จงสงวน. "บ้านล้อมลานปักกิ่ง (2)." **ต้าเจียห่าว,** 4.9(28 กรกฎาคม 2548) : 88.

สุภางค์ จันทวานิช และคณะ. **สำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ.** กรุงเทพมหานคร: เลค แอนด์ ฟาวด์เท่น พริ้นท์ติ้ง จำกัด, 2549: 1.

เสทื้อน สุภโสภณ. "ความเป็นมาของโรงเรียนจีน." **คนจีน 200 ปี ใต้พระโพธิสมภาร ภาค 2 เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ.** (2530): 266.

03-4-05-°"√»÷°…" 38 6/24/09, 4:07 PM